

УДК 378:811.11/14:303.4

Т. Л. Каравасва,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса

О. М. Мітіна,

Одеський університет внутрішніх справ, м. Одеса

ІНОЗЕМНА МОВА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІСТА-ЮРИСТА (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

У статті проаналізовано комунікативні потреби фахівців-юристів при використанні іноземної мови в професійній діяльності, які вимагають інтеграції з профільними дисциплінами і є не лише засобом спілкування, а й засобом інформаційної діяльності та засобом систематичного поповнення професійних знань. Доведено необхідність нового підходу до викладання та вивчення іноземної мови в умовах інтеграції української освіти в європейську освітню систему та обрання загального культурного вектора на глобалізацію освіти. Визначено актуальність дослідження за запровадження новітніх методик вивчення іноземної мови студентами юридичних спеціальностей українських вишів. Висвітлено найважливіші компетенції, якими повинен оволодіти майбутній фахівець-юрист під час вивчення іноземної мови, та принципи спрямування навчального процесу, що сприяють оволодінню цими компетенціями.

Ключові слова: юрист, іноземна мова, глобалізація та інтеграція, комунікативний підхід, комунікативні потреби, професійне спілкування, усна практика, професійні потреби.

FOREIGN LANGUAGE IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A LAWYER (RESULTS OF SOCIOLOGICAL RESEARCH)

The communicative needs of legal professionals using a foreign language in the professional activity that require integration with specialized disciplines and is not only a means of communication but also a means of information and means of systematic acquirement of professional knowledge are analyzed in this article. The necessity of a new approach to teaching and learning of a foreign language in the conditions of integration of the Ukrainian education into the European education system and the choice of the general cultural vector to globalization of education is proved. The relevance of research of introduction of the latest techniques of foreign language learning by the students of legal specialities of the Ukrainian higher education institutions is defined. The major competences which a future lawyer has to master at learning foreign languages, and the principles of educational process that promote mastering these competences are described. It is proved that the process of learning a foreign language should be as close as possible to the actual professional activity of the lawyer using a foreign language as a means of information activities and professional communication – direct (speaking) or indirect (reading). Cognitive-communicative approach which is focused on the development and activation of speech and mental activity of the students including various approaches, tasks and exercises, first of all situational exercises which are close to reality is chosen as a priority approach. Here we can mention: micro / macro dialogues, polylogues, case studies, situational training exercises, role-playing games, discussions, presentations, «round tables», staging, creative tasks, etc., in particular synthesizing contents of sentences and texts, group projects and other types of team work. The use of test- tasks, tasks of open type with the expression of the opinion are aimed at the critical analysis of the read information, independent generalizations, expression of own understanding of events, interpretation of lexical units by means of a foreign language, the use of the Internet – sources, video and audio-materials and other technical means. The particular emphasis is placed on a selective component of independent work taking into account interests and preferences of a future lawyer and the level of the student's knowledge, as well as on interdisciplinary relations with implementation of monitoring research of students' achievements in studying a foreign language.

Key words: lawyer, foreign language, globalization and integration, communicative approach, communicative needs, professional communication, oral practice, professional needs.

ИНОСТРАННЫЙ ЯЗЫК В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА-ЮРИСТА (ПО РЕЗУЛЬТАТАМ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ)

В статье проанализированы коммуникативные потребности специалистов-юристов при использовании иностранного языка в профессиональной деятельности, требующие интеграции с профильными дисциплинами и являющиеся не только средством общения, но и средством информационной деятельности и средством систематического пополнения профессиональных знаний. Доказана необходимость нового подхода к преподаванию и изучению иностранного языка в условиях интеграции украинского образования в европейскую образовательную систему и выбора общего культурного вектора на глобализацию образования. Определена актуальность исследования по внедрению новейших методик изучения иностранного языка студентами юридических специальностей украинских вузов. Освещены важнейшие компетенции, которыми должен овладеть будущий специалист-юрист при изучении иностранного языка, и принципы направления учебного процесса, способствующие овладению этими компетенциями.

Ключевые слова: юрист, иностранный язык, глобализация и интеграция, коммуникативный подход, профессиональное общение, устная практика, профессиональные потребности.

Актуальність обраної теми та окреслення проблеми в загальному вигляді. Процеси глобалізації та інтеграції, які мають місце в сучасному світі, та пов'язані з ними взаємопроникнення мов та культур, зумовлені розвитком сучасних технологій та скеруванням України до європейського освітнього простору, зумовлюють підвищення інтересу до вивчення іноземних мов. Сучасний етап розвитку міжнародних зв'язків України в різних галузях господарства детермінує потребу в майбутніх юристах, які б володіли іноземною мовою. Зважаючи на це, українське суспільство відчуває гостру потребу у фахівцях, які вільно володіють іноземною мовою для встановлення професійних та ділових контактів, обміну досвідом та інформацією, щоб досягти взаємопорозуміння в діалозі культур сучасного світу. Зміни, які відбуваються в глобальному масштабі в усіх сферах діяльності, а саме в політичній, культурній, соціальній та насамперед у правовій сфері, яка невід'ємно пов'язана та взаємоінтерферована з іншими галузями діяльності, зумовлюють зміни в мові, результатом чого є модернізація стратегії навчання іноземної мови на основі когнітивно-комунікативного підходу. З огляду на приєднання України до єдиного європейського освітнього та наукового простору потребує реформування система мовної освіти відповідно до загальноєвропейських стандартів. Для студентів відкриваються можливості навчатися за кордоном, отримати доступ до міжнародних ринків праці, стажування та підвищення своєї професійної майстерності. Іншомовне ділове спілкування стає метою вивчення іноземних мов для великої кількості студентів, особливо тих, чия майбутня професійна діяльність пов'язана з правовим спрямуванням, підтвердженням чого є результати анкетувань, опитувань, а також особистісне спілкування зі студентами. Підвищити якість підготовки спеціаліста-нефілолога (у нашому випадку юриста) означає озброїти його знаннями, практичними вміннями та навичками, які дозволяють йому використовувати іноземну мову як засіб інформаційної діяльності поповнення своїх професійних знань та спроможності професійного спілкування.

Ступінь розроблення проблеми. Проблеми навчання іноземної мови, що становлять одну з актуальних галузей сучасної лінгводидактики, представлені в працях відомих фахівців (Л. Артеменко, В. Бухбіндер, О. Вишневський, Н. Гальскова, Т. Гусак, Г. Китайгородська, Я. Колкер, С. Николаєва, О. Соловова та ін.), проте мовну підготовку юристів було висвітлено меншою мірою (О. Бадурка, П. Біленчук, С. Кіржнер, Ю. Прадід, О. Скакун та ін.). Когнітивно-комунікативний підхід належить взагалі до новаторських методик навчання іноземної мови, тому характеризує наукову новизну нашої наукової розвідки [5].

Мета цієї статті полягає у висвітленні найважливіших компетенцій, якими повинен оволодіти майбутній фахівець-юрист під час вивчення іноземної мови, та принципів спрямування навчального процесу, що будуть сприяти оволодінню цими компетенціями. Для успішного розв'язання цього завдання необхідно тісно пов'язати весь процес навчання з умовами та змістом майбутньої діяльності юриста. Іншими словами, весь процес навчання іноземної мови повинен бути максимально наближений до реальної професійної діяльності юриста у застосуванні іноземної мови як засобу його інформаційної діяльності, професійного спілкування – безпосереднього (усне мовлення) або опосередкованого (читання). Це передбачає розв'язання низки таких *завдань*: 1) виявлення комунікативних потреб юриста під час використання іноземної мови; 2) вивчення видів, сфер, тем, типових ситуацій іншомовного спілкування юристів; 3) конкретизація мовленнєвого та мовного матеріалу, необхідного для реалізації комунікативних намірів спеціаліста-юриста; 4) визначення номенклатури комунікативних завдань, які забезпечують реалізацію комунікативних намірів спеціаліста-юриста.

З метою виявлення комунікативних потреб, видів, сфер, тем, типових ситуацій іншомовного спілкування було проведено опитування 100 спеціалістів-юристів, випускників різних вишів, спеціалістів різним стажем роботи. Цікавою є самооцінка інформантами рівня володіння іноземною мовою. Дали високу оцінку своєму рівню щодо володіння іноземною мовою 9% усіх опитаних; оцінили свій рівень як середній – 50%; оцінили свій рівень як низький – 41%.

За видами мовленнєвої діяльності (читання, мовлення, сприйняття мови на слух) краще за інших спеціалісти-юристи володіють читанням – майже 70%, мовленням – 22%, аудіюванням – 8%. Показовим є також і думка спеціалістів-юристів щодо доцільності (або недоцільності) вдосконалення ступеня володіння ними іноземною мовою. 89% опитаних висловились за необхідність удосконалення ступеня володіння ними іноземною мовою, та лише 11% вважають, що підвищення рівня володіння іноземною мовою не є необхідним.

Найчастіше фахівцю доводиться використовувати іноземну мову в навчально-професійній сфері (73%), меншою мірою в культурно-побутових сферах (відповідно 10% та 14%). Мало використовується іноземна мова у сфері суспільно-політичного спілкування (2%) і майже не використовується у сфері спілкування адміністративного (1%). З цього випливає, що найчастіше юристам доводиться використовувати іноземну мову в навчально-професійній сфері. Майже не використовується іноземна мова у сфері адміністративного спілкування.

На запитання про те, з якою метою спеціалісту-юристу необхідна іноземна мова та якими є його комунікативні потреби, тобто, до яких форм спілкування іноземною мовою доводиться частіше звертатися – до безпосереднього спілкування (усне мовлення і сприйняття мови на слух) чи до опосередкованого (читання), були отримані такі результати: 74% опитаних використовують іноземну мову при читанні спеціальної літератури; 14% – для участі в конференціях та міжнародних зустрічах; 3% – доводиться працювати з іноземними колегами; 9% – спеціалістів готуються до зарубіжних відряджень. Виявлено, що основний відсоток спеціалістів використовує іноземну мову передусім при читанні – 74%.

Зведені результати опитування про види текстів, до яких звертається спеціаліст, можуть бути наведені в наступній послідовності: періодичні видання; монографії, реферати; кореспонденція; наукова та службова документація; художня література.

Аналіз результатів дав змогу зробити висновок про те, що спеціалісту в процесі читання доводиться стикатися з різними видами та жанрами читання. У першу чергу – з періодичними виданнями; досить часто – з науковими виданнями, зокрема монографіями. Художня література, на жаль, завершує цей список. Метою звернення до спеціальної літератури, як вказують інформанти, в більшості випадків є пошук конкретних способів, методик розв'язання завдань, необхідність порівняти наявні думки та гіпотези, а також необхідність і потреба задовольнити інтерес до нового. Найчастіше в роботі з іноземною літературою спеціалісти підкреслюють найважливіші фрагменти в тексті (40%); в окремих випадках вони роблять виписки рідною мовою найсуттєвіших фрагментів прочитаного, терміни виписують англійською мовою.

Для більш ефективної праці зі спеціальною літературою іноземною мовою потрібно прискорити процес читання та вміння виокремлювати головні думки з прочитаного у вигляді анотації чи реферату, прискорити процес оглядового читання, тобто процес пошуку статті в конкретному журналі, газеті.

Відносно групи питань, що стосуються професійної діяльності в усних формах спілкування, були отримані наступні результати: спільно-професійна діяльність (50%); підготовка наукових виступів (30%); участь у дискусіях (10%); спілкування телефоном (дистанційне спілкування) (10%). Розв'язання професійних завдань відбувається у вигляді офіційно-ділової бесіди (97% опитаних), яка має індивідуальний або груповий характер.

Наведемо перелік тем, до яких, згідно з анкетними даними, частіше за все звертаються спеціалісти-юристи у сфері усного мовлення, а саме: I. Обмін досвідом роботи. II. Ознайомлення з конкретними справами. III. Зустрічі, знайомства, привітання. IV. Професійні правові потреби. V. Презентація фірми. VI. Неофіційна тематика (ознайомлення з містом). VII. Інша тематика.

Крім того, вважаємо за необхідне відмітити, що особливістю усного мовленнєвого професійного спілкування юристів є те, що в процесі професійної діяльності їм доводиться спілкуватися як з колегами (тобто зі спеціалістами, які виконують подібні функції), так і з клієнтами (тобто неспеціалістами) та варіювати свою мовленнєву поведінку залежно від адресату. Зважаючи на це, у спілкуванні з колегою-спеціалістом використовують офіційно-діловий стиль мовлення з повним набором загальноюридичних і спеціальних юридичних термінів, проте контакт з клієнтами (неспеціалістами) обмежено використанням усього спектра юридичної термінології, що зумовлено загальним рівнем розуміння значення спеціальних термінів клієнтами-неспеціалістами.

Підсумовуємо в загальних рисах результати проведеного анкетування.

1. Більшість опитаних спеціалістів-юристів вважають за необхідне володіння, а також удосконалення рівня володіння іноземною мовою з метою її використання як засобу інформаційної діяльності, систематичного поповнення професійних знань та спілкування (близько 90% усіх опитаних).

2. Найбільш поширеною є навчальна-професійна сфера спілкування іноземною мовою (75% усіх опитаних).

3. Головною комунікативною потребою спеціаліста є професійно спрямоване читання, тобто опосередковане спілкування (63% опитаних).

4. Домінантною є тенденція до зростання значущості безпосередньо усних форм професійно орієнтованого спілкування (37%).

5. Основною сферою усного спілкування є офіційна, ділова сфера.

Після завершення короткого огляду результатів лінгвосоціологічного дослідження на основі проведеного анкетування спеціалістів-юристів можна коротко схарактеризувати деякі частотні пропозиції, які були додані до анкет:

1. Створювати курси (професійно скеровані, короткотривалі, інтенсивні).

2. Надати студентам право необмеженого вивчення іноземної мови.

3. Частіше звертатися до розмовної практики на заняттях з іноземної мови.

4. Інтенсифікувати процес навчання іноземної мови за рахунок формування груп за кількістю осіб з урахуванням базового рівня.

5. Розширення контактів зі спеціальними кафедрами, залучення закордонних спеціалістів для викладання лекцій та проведення практичних занять.

6. Покращення методики викладання іноземної мови, підвищення вимог до студентів.

7. Ввести систематичну атестацію рівня володіння іноземною мовою серед професорсько-викладацького складу спеціальних кафедр.

Метою проведеного анкетування та аналізу потреб майбутніх спеціалістів-юристів було покращення взаємопорозуміння та більш тісна співпраця викладачів і тих, хто вивчає іноземну мову. Це допомагає формувати, розвивати навички, знання та вміння, необхідні мовцям для того, щоб стати більш незалежними у своїх думках та діях, більш відповідальними і готовими до співпраці з іншими людьми. Для досягнення цієї мети, організуючи вивчення мови, необхідно ґрунтувати свою роботу на потребах, мотиваціях, характеристиках і ресурсах тих, хто вивчає мову [1]. Це зумовлює необхідність дати відповіді на такі запитання:

– Що студенти будуть робити з мовою у майбутньому?

– Що їм необхідно для того, щоб бути здатними використовувати мову для досягнення поставлених ними цілей?

– Що стимулює їх бажання вчитися?

На базі такого аналізу ситуації вивчення/викладання набуває першочергового значення чітке визначення цілей, які були б одночасно актуальними з точки зору потреб тих, хто вивчає мову, і реальними з точки зору їх характеристик і ресурсів. З цією метою варто заохотити різні категорії практиків, зокрема й тих, хто вивчає мову. Велике значення має надання чіткої картини компетенцій (знань, умінь, навичок), які формуються у тих, хто вивчає мову, у процесі їх досвіду користування мовою, і які дозволяють їм відповідати потребам спілкування через мовні та культурні обмеження [2]. Виходячи з цілей та завдань викладання іноземних мов, на своїх заняттях ми застосовуємо комунікативно спрямовані методи для розвитку та активації мовленнєво-розумової діяльності, зокрема до парної та групової роботи та роботи в командах. Для цього широко використовуються на практичних заняттях різноманітні підходи, завдання та вправи, насамперед ситуативні вправи, що максимально наближені до реальних: кейси, мікро/макро діалоги, полілоги, розігрування ситуацій, рольові ігри, дискусії, презентації, засідання «круглих столів», інсценізації, творчі завдання тощо, зокрема синтезування змісту речень та текстів, групові проекти та інші командні форми роботи [5]. Використання тестових завдань, завдань відкритого типу з висловлюванням власної думки, оцінок та висновків щодо розглянутих питань, скеровані на критичний аналіз прочитаної інформації, самостійні узагальнення, висвітлення власного розуміння подій, тлумачення лексичних одиниць засобами іноземної мови, використання Інтернет-джерел, відео- та аудіоматеріалів та інших технічних засобів. Особливий акцент робиться на вибірковому компоненті самостійної роботи з урахуванням інтересів, уподобань, важливості питань для майбутнього фахівця-юриста та рівня знань студента, а також на міждисциплінарних зв'язках зі здійсненням постійного моніторингового дослідження навчальних досягнень студентів щодо оволодіння іноземною мовою під час контрольних-модульних робіт, співбесід з вивчених тем та інших форм контролю згідно з графіком проведення поточного та підсумкового контролю.

Висновки та результати дослідження. Мета викладання мови – зробити студентів компетентними і досвідченими в тому, що стосується мови, враховуючи всі компетенції мовленнєвої діяльності, а також реалізуючи диференційоване профілювання, особливо у контексті формування індивідуальної плюрилінгвальної та плюрикультурної компетенції у відповідь на комунікативні потреби, що закладені життям у мультилінгвальної та мультикультурній Європі.

Література:

1. Алан Ж. Вклад в будущее : приоритет образования / Ж. Алан. – М. : Педагогика Пресс ; ЮНЕСКО : Международный институт планирования образования. 1993. – 164 с.
2. Гез Н. И. Методика обучения иностранным языкам / Н. И. Гез. – М. : Просвещение, 1995. – 188 с.
3. Ильина В. И. К вопросу об изучении вариантов речи / В. И. Ильина // Русский язык : Журнал филологического факультета. – 1965. – № 2. – С. 48–56.

4. Нелунова Е. Д. Педагогические основы саморазвития студентов в мультимедийной образовательной среде : автореферат дисс. на соискание ученой степени доктора пед. наук : спец.: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Е. Д. Нелунова. – Якутск, 2010. – 45 с.
5. Соколова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам : продвинутый курс / Е. Н. Соколова. – М. : АСТ : Астрель, 2008. – 221 с.